

УДК 159.944.4:616.891.6]:656.052.8-057.87

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-992-1003](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-992-1003)

Павловська Тетяна Сергіївна здобувачка магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, 43000, тел.: (050) 972-93-36, <https://orcid.org/0000-0003-4931-0803>

Коць Михайло Онисимович кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, 43000, тел.: (050) 600-45-87, <https://orcid.org/0000-0002-5607-0564>

ЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ ІЗ КОПІНГ-СТРАТЕГІЯМИ УЧНІВ АВТОШКІЛ

Анотація. У статті представлено результати дослідження взаємозв'язку між рівнем тривожності та застосуванням копінг-стратегій серед учнів автошкіл м. Луцька з урахуванням вікових та гендерних особливостей. Всього було опитано 75 осіб віком від 17 до 51 року (10,7 % – чоловіки, 89,3 % – жінки). Дослідження проведено з метою виявлення та аналізу впливу тривожності на вибір та ефективність стратегій, які використовуються для подолання стресових ситуацій під час кермування автомобілем у процесі набуття водійських навичок. Адже для багатьох учнів автошкіл навчальний процес є складною життєвою ситуацією. Для успішної адаптації особистості до вимог такої ситуації необхідним є розуміння і вибір нею певної моделі мислення та поведінки, спрямованої на подолання життєвих труднощів – копінг. Результати здійсненого дослідження засвідчують, що в автошколах Луцька серед учнів домінують жінки (80–100 % складу навчальних груп). Домінуючою копінг-стресовою поведінковою стратегією кандидатів у водії є орієнтація на вирішення завдання. Зв'язки між віком респондентів і проблемно-орієнтованим копінгом, між віком та емоційно-орієнтованим копінгом прямі й дуже слабкі; між віком респондентів і копінгом уникнення, між віком і шкалою відволікання – обернені й дуже слабкі. Отож, чим вищий вік кандидата у водії, тим більше він орієнтований на стратегію вирішення завдань або на емоції, і навпаки, з віком опитані особи все менше орієнтуються на стратегію уникнення проблем чи відволікання від стресу. У переважній більшості учасників дослідження виявлено низький і середній рівні тривожності, високий – лише у 4-х опитаних жінок. Прямий і найвищий зв'язок існує між тривожністю та емоційно-орієнтованою стратегією. Між рівнем тривожності й іншими досліджуваними стратегіями зв'язок обернений

і дуже слабкий. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для розробки програм психологічної підтримки учнів автошкіл, спрямованих на підвищення безпеки на дорозі та зменшення рівня стресу під час навчання водінню.

Ключові слова: учні автошкіл, копінг-стратегії, тривожність.

Pavlovska Tetiana Serhiyivna master's degree in higher education, specialty 053 Psychology, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave., Lutsk, 43000, tel.: (050) 972-93-36, <https://orcid.org/0000-0003-4931-0803>

Kots Mykhailo Onisimovych Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogical and Age Psychology of Lesya Ukrainka Volyn National University, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave., Lutsk, 43000, tel.: (050) 600-45-87, <https://orcid.org/0000-0002-5607-0564>

THE RELATIONSHIP OF THE LEVEL OF ANXIETY WITH THE COPING STRATEGIES OF DRIVING SCHOOL STUDENTS

Abstract. The article presents the results of a study of the relationship between the level of anxiety and the use of coping strategies among students of driving schools in Lutsk, taking into account age and gender characteristics. A total of 75 people aged 17 to 51 were interviewed (10,7% – men, 89,3% – women). The study was conducted to identify and analyze the impact of anxiety on the choice and effectiveness of strategies used to overcome stressful situations while driving a car in the process of acquiring driving skills. After all, for many students of driving schools, the educational process is a difficult life situation. For the successful adaptation of a person to the requirements of such a situation, it is necessary to understand and choose a certain model of thinking and behavior aimed at overcoming life's difficulties – coping. The results of the conducted research show that in driving schools in Lutsk, women dominate among the students (80–100% of the composition of the training groups). The dominant coping-stress behavioral strategy of driver candidates is task-oriented. The relationships between respondents' age and problem-oriented coping, between age and emotionally-oriented coping are direct and very weak; between the age of the respondents and avoidance coping, between age and the distraction scale – reversed and very weak. So, the older the driver candidate's age, the more he or she is oriented towards problem-solving strategies or emotions, and conversely, with age, the interviewed persons are less and less oriented towards the strategy of avoiding problems or distracting from stress. Low and medium levels of anxiety were found in the vast majority of research participants, high – only in 4 surveyed women. A direct and highest connection exists between anxiety and an emotionally oriented strategy. The relationship between the level of anxiety and other studied strategies is inverse and

very weak. The results of the research can be useful for the development of psychological support programs for students of driving schools aimed at increasing road safety and reducing the level of stress during learning to drive.

Keywords: students of driving schools, coping strategies, anxiety.

Постановка проблеми. Безпека на дорозі є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства. Вона пов'язана як з об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, серед яких якість дорожнього покриття й організації руху, технічна несправність автомобіля, погана видимість та обмежена оглядовість, недостатні навички практичного керування авто, незнання або ігнорування правил дорожнього руху, відчуття втоми, хворобливості, стан сп'яніння тощо. У будь-якому разі вибір стратегії поведінки в складній ситуації на дорозі, а, отже, безпека дорожнього руху визначається, насамперед, фактором людини, тобто сукупністю усіх фізичних і психологічних властивостей особистості водія [8, с. 6]. Розуміння цього факту є однією з перепон для формування наміру водити автомобіль і причиною високої тривожності тих, хто зважився записатися в автошколу. Формуванню емоційного напруження в учнів автошкіл сприяють також власні помилки, які неминучі на початкових етапах навчання, неправильні чи незрозумілі дії інших учасників дорожнього руху, страх імовірності аварійних ситуацій, нав'язаний соціумом чи зумовлений власним травматичним досвідом, брак чи надмірність надходження інформації під час руху, висока інтенсивність руху, страх відповідальності за життя й здоров'я власне, пасажирів, пішоходів, інших водіїв тощо [21, с. 145]. Емоційний стан стресу, тривожність водія-початківця нерідко зумовлюється високими вимогами до стійкості його нервової системи, точності й швидкості сенсомоторних (психомоторних реакцій), які продиктовані психофізіологічними особливостями діяльності водія: неперервністю й дискретністю дій, нерівномірністю й невизначеністю інформації, яка надходить до нього, потребами швидко знаходити й аналізувати потрібну інформацію під час руху, одночасно прогнозувати дії, як власні, так і інших учасників руху, необхідністю постійної готовності до дій в непередбачуваних ситуаціях тощо [8, с. 9–11]. Психоемоційне напруження водіїв, особливо новачків, підвищують фізіологічний дискомфорт, різні види біологічних і набутих страхів, невідповідність знань і навичок управління автомобілем в різних ситуаціях, завищені значущість помилкових дій, синдром завищених очікувань тощо [9, с. 77, 83; 16, с. 24]. У зв'язку з цим учні автошкіл зазвичай переживають значний рівень стресу та тривожності під час навчання водінню, особливо на початкових етапах. Для багатьох із них процес набуття водійських навичок є складною життєвою ситуацією (такою, що об'єктивно порушує нормальну життєдіяльність особистості і є важкою для її самостійного вирішення [18, с. 106]) Адаптації людини до вимог складної ситуації сприяє розуміння і вибір нею

певної моделі мислення та поведінки, спрямованої на подолання життєвих труднощів – копінгу. Серед головних завдань копінгу – забезпечення й підтримання благополуччя людини, фізичного й психічного здоров'я та задоволеності соціальними відносинами. Усвідомлення своїх копінг-стратегій допомагає стати більш організованою й стресостійкою особистістю [18, с. 106]. Особливо цінними ці знання та вміння є для успішного опанування й подальшого використання водійських навичок керування автотранспортними засобами. Адже навчання водінню авто й практичний досвід водія часто супроводжуються виникненням негативних емоційних станів. Щоб безпечно й упевнено керувати автомобілем, кожен водій повинен знати рівень розвитку своїх психоемоційних якостей, розпізнавати свої психічні стани, знати шляхи подолання ситуативних труднощів. Крім того, розуміння зв'язку між рівнем тривожності водіїв-початківців та використанням ними стратегій копінгу може допомогти в розробці ефективних програм психологічної підтримки учнів автошкіл. Результати цього дослідження можуть сприяти поліпшенню безпеки на дорозі та зменшенню аварійності шляхом адаптації навчальних методик і підходів спеціалізованих навчальних закладів (автошкіл) до потреб учнів з різними конфліктними емоційними станами й рівнями тривожності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема подолання складних життєвих ситуацій досліджується у психології досить активно, хоча й не так давно. Феномен копінгу, копінг-стратегій, виокремлення їхніх різновидів і складових були предметом досліджень Г. Баррет-Ленарда, Л. Бірмена, С. Девідсона, Дж. Інґхама, М. Калліопуски, С. Кобба, Р. Лазаруса, П. Міллера, К. Роджерса, С. Фолькман, Г. Хекхаузена та інших [23, с. 181, 182]. Чимало напрацювань у цьому напрямку мають Д. Амірхан, Дж. Вайлант, К. Олдвін, Н. Ендлер, К. Карвер, П. Коста, Т. Кроубер, У. Лер, Н. Мак-Вільямс, Р. Маккрей, Л. Мерфі, Дж. Паркер, Г. Сельє, Т. Уїлс, Н. Хаан, С. Хобфол, С. Шифман та ін. [2, с. 109–111; 3, с. 12; 13, с. 110; 23, с. 181–182; 27, с. 92].

Теоретичні основи визначення копінг-стратегії поведінки особистості відображено у працях багатьох українських дослідників сучасності, серед яких В. Абрамов, А. Вдовиченко, О. Войцеховська, В. Горбенко, Г. Діденко, Г. Закалик, Л. Карамушка, З. Шайхлісламов, В. Шебанова [2; 6; 7; 14; 31; 32].

Результати аналізу взаємозв'язку стресу та копінг-поведінки відобразили в своїх роботах В. Абрамов, Є. Бітюцька, Я. Бордіян, Н. Водоп'янова, Г. Горська, А. Журавльов, Т. Крюкова, С. Макаренко, І. Мельничук, В. Пілецький, В. Предко, Н. Родіна, О. Сергієнко, Я. Сидор, І. Субашкевич та ін. [18; 19; 22; 24; 27; 32, с. 370].

Проблема гендерних відмінностей копінг-стратегій в полі зору таких зарубіжних та українських авторів, як К. Алдвін, Г. Горська, І. Мельничук, А. Мягих, І. Сейфі-Кренке, О. Стельмах, Ш. Тейлор, Т. Ткачук, М. Хараджи та ін. [28, с. 185; 29, с. 599]. Вікові особливості копінг-поведінки представлено у наукових доробках Т. Бушуєвої, А. Коцар, А. Зуєвої [5; 12; 19].

Дослідженням впливу копінг-стратегій на вирішення професійних та особистісних проблем присвятили наукові вишукування А. Вдовиченко, М. Дідух, А. Кіясь, В. Олефір, Л. Карамушка, З. Сивогракова, та ін. [6; 10, с. 639].

Психологічні особливості підготовки водія, роль психофізіологічних якостей водія у формуванні його надійності відобразили у своїх працях В. Гайдукевич, Н. Гюлев, М. Коць, Ю. Крутенко, В. Лопаткіна, С. Осташевський, Т. Павловська, О. Потійчук, О. Савченко, О. Святець, М. Склярів, А. Старий, В. Чернишов [8; 9; 16; 17; 20; 25; 26; 30]. Про взаємозв'язок між тривожністю водія та навичками водіння є інформація у публікаціях В. Гайдукевича Н. Гюлева, Ю. Крутенка, Taylor [1; 8; 9; 16]. Питання ж вивчення копінг-стратегій кандидатів у водії залишається відкритим.

Метою статті є емпіричне дослідження особливостей прояву копінг-стратегій учнів автошкіл м. Луцька з урахуванням вікових та гендерних особливостей. Дослідження проводилося з 01.11.2023 р. по 01.03.2024 р. Кількість досліджуваних – 75 осіб віком від 17 до 51 року (10,7 % – чоловіки, 89,3 % – жінки). Використано психодіагностичні методики («Діагностика копінг-поведінки в стресових ситуаціях» (С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер в адаптації Т. Крюкової [11, с. 173–174], «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптований варіант методики Г. Айзенка) [15, с. 12] й методи математичної обробки результатів дослідження за допомогою MS Excel 2019. Бланки методик було створено за допомогою Google Forms.

Виклад основного матеріалу. Серед базових копінг-стратегій науковці й практики виділяють проблемно-орієнтовану стратегію (передбачає активні зусилля для вирішення проблеми та зміни ситуації), емоційно-орієнтовану стратегію (пов'язана з виникненням негативних емоцій, які стосуються ситуації – самозвинувачення, надмірна емоційність, агресивність, роздратованість, зацикленість на собі і заглиблення у світ фантазій та зосередженість на таких емоціях, що часто призводить до зростання рівня стресу), стратегію уникнення (людина уникає контакту з навколишнім світом, витісняє необхідність розв'язання проблеми) [11, с. 174; 15, с. 41; 18, с. 107].

Результати здійсненого дослідження засвідчують, що домінуючою копінг-стресовою поведінковою стратегією учнів автошкіл є орієнтація на вирішення завдання (понад 77 % респондентів, їхній середній вік – 28 років). Копінг, спрямований на уникнення проблем, є найбільш характерним для 13,3 % опитаних (їхній середній вік – 28 років), у п'яти осіб домінує емоційно-орієнтована стратегія (їхній середній вік – 37 років), двоє осіб мають однакову вираженість двох копінг-стратегій (чоловік віком 18 років і жінка віком 30 років) (рис. 1). Тіснота зв'язку між віком респондентів і балами, що характеризують копінг-стратегію, була визначена за допомогою функції CORREL MS Excel 2019. Згідно інтерпретації коефіцієнта кореляції [аналіз].

Зв'язок між віком респондентів і набраними балами, що характеризують проблемно-орієнтований копінг, прямий і дуже слабкий ($r=0,12\pm 0,1$); між віком респондентів і набраними балами, що характеризують емоційно-орієнтований копінг, теж прямий і дуже слабкий ($r=0,17\pm 0,1$); між віком респондентів і набраними балами, що характеризують копінг уникнення, обернений і дуже слабкий ($r=-0,01\pm 0,1$). Коефіцієнт кореляції між віком і шкалою відволікання обернений і дуже слабкий ($r=-0,08\pm 0,1$). Усі опитані чоловіки орієнтовані на стратегію вирішення завдань, один з них має однакову вираженість стратегій на вирішення завдань і уникнення проблем. Близько 77 % жінок орієнтовані на вирішення завдань, 7 % – на емоції, 16 % – на уникнення стресу, одна з опитаних жінок має дві виражені копінг-стратегії – на вирішення завдань та уникнення проблем.

Рис. 1. Частка осіб з домінуючою копінг-стратегією

До особливостей діяльності водія вчені відносять такий стан як тривожність, який виявляється у схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій. За стабільністю проявів розрізняють особистісну й ситуативну (реактивну) тривожність [16, с. 24].

Із 75 опитаних осіб 26,7 % мають низький рівень тривожності (їхній середній вік – 26 років), 68 % – середній (їхній середній вік – 29,5 років), 5,3 % – високий (їхній середній вік – 23 роки). Одна половина опитаних чоловіків має низький рівень тривожності, інша – середній. Серед опитаних жінок майже 24 % мають низький рівень тривожності, 70 % – середній, 6 % – високий. Коефіцієнт кореляції між віком і рівнем тривожності прямий і дуже слабкий ($r=0,07\pm 0,1$). Дослідивши тісноту зв'язку рівня тривожності осіб та їх копінг-стратегій, можемо стверджувати, що прямий і найвищий коефіцієнт кореляції існує між тривожністю та стратегією на емоції ($r=0,54\pm 0,08$). Між рівнем тривожності й стратегією на вирішення завдань існує обернений і дуже слабкий зв'язок ($r=-0,18\pm 0,1$), між рівнем тривожності й стратегією на

уникнення – теж обернений і дуже слабкий зв'язок ($r=-0,15\pm 0,1$), обернений і ще слабший зв'язок існує між рівнем тривожності та шкалою відволікання ($r=-0,02\pm 0,1$).

Висновки. Сьогодні в автошколах Луцька серед учнів домінують жінки (80–100 % складу навчальних груп). Такий гендерний розподіл продиктований, насамперед, воєнним станом в країні (значна кількість чоловіків мобілізована; якась частина їх виїхала закордон; якась – уникає мобілізації в межах країни, а, отже, й діяльності, пов'язаної з реєстрацією особистих даних в державних установах; жінки вимушені брати на себе відповідальність за безпечне місцеперебування членів своєї родини (з чого випливає необхідність їх швидкого переміщення автотранспортом у випадку реальної загрози життю та здоров'ю)), а також із розвіюванням стереотипних уявлень про наявність особливостей у водійській поведінці осіб певної статі, зростанням багатозадачності й мобільності особистості в сучасному суспільстві тощо.

Середній вік опитаних учнів автошкіл складає 28 років (жіночої статі – 29 років, чоловічої – 21 рік). У більшості респондентів домінує копінг-стратегія, орієнтована на вирішення задач у стресовій ситуації. Зв'язки між віком респондентів і проблемно-орієнтованим копінгом, між віком та емоційно-орієнтованим копінгом прямі й дуже слабкі; між віком респондентів і копінгом уникнення, між віком і шкалою відволікання – обернені й дуже слабкі. Таким чином, можна зробити припущення, що чим вищий вік респондента, тим більше він орієнтований на стратегію вирішення завдань або на емоції, і навпаки, з віком опитані особи все менше орієнтуються на стратегію уникнення проблем чи відволікання від стресу. У переважній більшості учасників дослідження виявлено низький і середній рівні тривожності. Прямий і найвищий зв'язок існує між тривожністю та емоційно-орієнтованою стратегією. Між рівнем тривожності й іншими досліджуваними стратегіями зв'язок обернений і дуже слабкий.

Вважаємо, що подібного роду дослідження можуть бути корисними для ефективної організації навчального процесу в автошколах й успішного набуття учнями водійських навичок, оскільки розуміння психічного стану й домінуючої копінг-стратегії у стресовій ситуації може позитивно впливати на корекцію емоційних реакцій водія та сприяти розвитку його вмінь приймати адекватні рішення в короткі часові проміжки, від чого, безумовно, залежить безпека руху й рівень задоволення від цього виду діяльності.

Література:

1. Taylor Joanne, Deane Frank P. & Podd John. The Relationship Between Driving Anxiety and Driving Skill: A Review of Human Factors and Anxiety-Performance Theories to Clarify Future Research Needs. *New Zealand Journal of Psychology*, 2008. Vol. 37, No 1. P. 28–37. URL: <https://ro.uow.edu.au/hbspapers/1698>
2. Абрамов В. В. Теоретико-методологічні підходи до дослідження копінг поведінки. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 4. С. 108–114.
3. Александров Ю. В. Проблема копінг-стратегії в ситуації неуспіху. *Особистість, суспільство, закон: тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 11–15.

4. Аналіз узгодженості двох рядів даних. URL: <http://blacknick.info/index.php?subj=stat13>
5. Бушуєва Т. В. Вікові особливості копінг-поведінки дорослих. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 12: Психологічні науки. 2016. Вип. 4. С. 162–170.
6. Вдовиченко А. В. Особливості копінг-поведінки особистості у життєвих та професійних ситуаціях. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Психологічні науки. 2013. Вип. 114. С. 17–20.
7. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг-стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 2. С. 95–104.
8. Гайдукевич В. А., Потійчук О. Б. Основи транспортної психології: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2012. 207 с.
9. Гюлев Н. У. Особливості ергономіки та психофізіології в діяльності водія: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2012. 185 с.
10. Дідух М. Особливості використання копінг-стратегій в умовах професійного середовища. *Перспективи та інновації науки*. 2023. 12 (30). С. 637–645.
11. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
12. Зуєва А. О. Копінг-стратегії як ресурсний чинник готовності людини до прийняття вікових змін. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 3(1). С. 224–235.
13. Іванова О. С. Взаємозв'язок рівня стресу та самооцінки стресостійкості з копінг-стратегіями поведінки. *Дніпропетровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 109–116.
14. Карамушка Л. М. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. *Актуальні проблеми психології*. 2020. № 55. С. 23–30.
15. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Терещенко К. В., Лагодзінська В. І., Івкін В. М., Ковальчук О. С. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій: психологічний практикум. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. 76 с.
16. Крутенко Ю. М. Сучасні підходи до психологічної підготовки водіїв. *Наука і Освіта*. 2010. Вип. 8. С. 23–28.
17. Лопаткіна В., Вишневська Н. Особливості підготовки водія автомобіля з урахуванням його психофізіологічних якостей. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, August 19, 2022, Tel Aviv, State of Israel. Tel Aviv, 2022. С. 217–220.
18. Макаренко С. С., Сидор Я. А. Сучасний підхід вивчення копінг-стратегій поведінки особистості в екстремальних умовах. 2019. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/49324/2/2019_Makarenko_S_S_Suchasnyi_pidkhid_vyvchennia_106-108.pdf
19. Мельничук, І. Я., Горська Г. О. Особливості використання копінг-стратегій за різних рівнів стресу в юнацькому віці. *Наукові записки. Серія: Психологія*. Кропивницький, 2023. Вип. 1. С. 52–57.
20. Остащевський С. А., Старий А. М. Надійність водія та основні фактори, що її визначають. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 1. С. 278–284.
21. Павловська Т. С., Коць М. О. Феномен страху в освоєнні водійських навичок. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень*: зб. наук. праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф. (м. Тернопіль, 22 березня, 2024 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 144–147.
22. Пілецький В. Копінг-стратегії поведінки особистості в стресових ситуаціях. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2014. Вип. 19(1). С. 185–194.

23. Поцулко О. А. Копінг-стратегії як метод подолання комунікативних девіацій особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2016. № 1. С. 180–191.
24. Предко В. В. Психологічні особливості прояву копінг-стратегій учасників освітнього процесу з різним рівнем життєстійкості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Київ, 2022. Т. 33, № 2. С. 64–72.
25. Савченко О. С. Вплив психофізіологічних якостей майбутніх водіїв на безпеку дорожнього руху. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 51. С. 219–227.
26. Склярів М. В., Святець О. І. Визначення психофізіологічних якостей водія, необхідних для успішного керування автомобільною технікою. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. Харків, 2018. Вип. 1. С. 85–88.
27. Субашкевич І. Р., Бордіян Я. І. Копінг-стратегії подолання стресу серед учнівської молоді. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 91–97.
28. Ткачук Т., Мягких А. Гендерні особливості копінг-поведінки чоловіків та жінок. *Гуманітарій*. 2019. 42 (1). С. 181–188.
29. Хараджи М. В., Стельмах О. В. Гендерні особливості копінг поведінки. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 16(34). С. 597–606.
30. Чернишов В. О. Психологічний супровід вивчення правил дорожнього руху курсантами з урахуванням індивідуальних особливостей. *Габітус*. 2020. № 20. С. 171–175.
31. Шайхлісламов З. Р., Горбенко В. Ю. Теоретичні підходи визначення копінг-стратегії поведінки особистості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Том 34 (73), № 1. С. 64–69.
32. Шебанова В. І., Діденко Г. О. Копінг-поведінка у сучасних психологічних дослідженнях. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць*. 2017. Вип. 39. С. 368–379.

References:

1. Taylor Joanne, Deane Frank P. & Podd John (2008). The Relationship Between Driving Anxiety and Driving Skill: A Review of Human Factors and Anxiety-Performance Theories to Clarify Future Research Needs. *New Zealand Journal of Psychology*, 37, No 1, 28–37. Retrieved from: <https://ro.uow.edu.au/hbspapers/1698>
2. Abramov, V. V. (2013). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do doslidzhennia kopinh povedinky [Theoretical and methodological approaches to the study of coping behavior]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykhologii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 4, 108–114 [in Ukrainian].
3. Aleksandrov, Yu. V. (2019). Problema kopinh-stratehii v sytuatsii neuspikhu [The problem of coping strategy in the situation of failure]. *Osobystist, suspilstvo, zakon: tezy dop. uchasnykiv mizhmar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 25 kvit. 2019 r.) – Personality, society, law: theses add. participants of the international science and practice conf.* (pp. 11–15). Kharkiv [in Ukrainian].
4. Analiz uzghodzhenosti dvokh riadiv danykh [Analysis of consistency of two data series]. Retrieved from: <http://blacknick.info/index.php?subj=stat13> [in Ukrainian].
5. Bushuieva, T. V. (2016). Vikovi osoblyvosti kopinh-povedinky doroslykh [Age characteristics of coping behavior of adults]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 12: Psykhologichni nauky. – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 12: Psychological sciences*, 4, 162–170 [in Ukrainian].
6. Vdovychenko, A. V. (2013). Osoblyvosti kopinh-povedinky osobystosti u zhyttievkykh ta profesiynykh sytuatsiiakh [Peculiarities of individual coping behavior in life and professional situations]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Psykhologichni nauky – Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Ser.: Psychological Sciences*, 114, 17–20 [in Ukrainian].

7. Voitsekhovska, O., & Zakalyk, H. (2016). Suchasni napriamy psykholohichnykh doslidzhen kopinh-stratehii osobystosti [Modern directions of psychological research on coping strategies of the individual]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinnoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 2, 95–104 [in Ukrainian].
8. Haidukevych, V. A., & Potiichuk, O. B. (2012). Osnovy transportnoi psykholohii: navch. posib. [Basics of transport psychology: a study guide]. Rivne: NUWEE [in Ukrainian].
9. Hiuliev, N. U. (2012). Osoblyvosti eronomiky ta psykhofiziolohii v diialnosti vodiia: navch. posibnyk [Peculiarities of ergonomics and psychophysiology in the activity of a driver: a study guide]. Kharkiv: KhNUUE [in Ukrainian].
10. Didukh, M. (2023). Osoblyvosti vykorystannia kopinh-stratehii v umovakh profesiinoho seredovyshcha [Peculiarities of using coping strategies in the professional environment]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 12 (30), 637–645 [in Ukrainian].
11. Zlyvkov, V. L., Lukomska, S. O. & Fedan, O. V. (2016). Psykhodiahnostyka osobystosti u kryzovykh zhyttievnykh sytuatsiiakh [Psychodiagnostics of personality in life crisis situations]. Kyiv: «Pedahohichna dumka», 219 [in Ukrainian].
12. Zuieva, A. O. (2019). Kopinh-stratehii yak resursnyi chynnyk hotovnosti liudyny do pryiniattia vikovykh zmin [Coping strategies as a resource factor of a person's readiness to accept age changes]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii – Theoretical and applied problems of psychology*, 3(1). 224–235 [in Ukrainian].
13. Ivanova, O. S. (2022). Vzaiemozviazok rivnia stresu ta samootsinky stresostiikosti z kopinh stratehiiamy povedinky [Relationship of stress level and self-assessment of stress resistance with coping strategies of behavior]. *Dnipropetrovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipropetrovsk scientific journal of public administration, psychology, law*, 2, 109–116 [in Ukrainian].
14. Karamushka, L. M. (2020). Kopinh-stratehii: sutnist, pidkhody do klasyfikatsii, znachennia dlia psykholohichnoho zdorov'ia osobystosti ta orhanizatsii [Coping strategies: essence, approaches to classification, significance for psychological health of the individual and the organization]. *Aktualni problemy psykholohii – Actual problems of psychology*, 55, 23–30 [in Ukrainian].
15. Karamushka, L. M., Kredentser, O. V., Tereshchenko, K. V., Lahodzinska, V. I., Ivkin, V. M. & Kovalchuk, O. S. (2023). Metodyky doslidzhennia psykhhichnoho zdorovia ta blahopoluchchia personalu orhanizatsii: psykholohichnyi praktykum [Research methods of mental health and well-being of organizational personnel: a psychological workshop]. Kyiv: Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Psychological Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
16. Krutenko, Yu. M. (2010). Suchasni pidkhody do psykholohichnoi pidhotovky vodiiv [Modern approaches to the psychological training of drivers]. *Nauka i Osvita – Science and Education*, 8, 23–28 [in Ukrainian].
17. Lopatkina, V., & Vyshnevskaya N. (2022). Osoblyvosti pidhotovky vodiia avtomobilia z urakhuvanniam yoho psykhofiziolohichnykh yakosteï [Peculiarities of car driver training taking into account his psychophysiological qualities]. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, August 19, 2022, Tel Aviv, State of Israel. Tel Aviv, 217–220 [in Ukrainian].
18. Makarenko, S. S., & Sydor Ya. A. (2019). Suchasnyi pidkhid vyvchennia kopinh-stratehii povedinky osobystosti v ekstremalnykh umovakh [A modern approach to the study of coping strategies of individual behavior in extreme conditions]. Retrieved from: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/49324/2/2019_Makarenko_S_S_Suchasnyi_pidkhid_vyvchennia_106-108.pdf [in Ukrainian].
19. Melnychuk, I. Ya., & Horskaya H. O. (2023). Osoblyvosti vykorystannia kopinh-stratehii za riznykh rivniv stresu v yunatskomu vitsi [Peculiarities of the use of coping strategies at different levels of stress in youth]. *Naukovi zapysky. Seriya: Psykholohiia – Proceedings. Series: Psychology*, 1, 52–57. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].

20. Ostashevskiy S. A., & Staryi A. M. (2013). Nadiinist vodiia ta osnovni faktory, shcho yii vyznachaiut [Driver reliability and the main factors that determine it.]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Military and technical sciences*, 1, 278–284 [in Ukrainian].
21. Pavlovska, T. S., & Kots, M. O. (2024). Fenomen strakhu v osvoienni vodiiskykh navychok [The phenomenon of fear in learning driving skills]. *Mizhhaluzevi dysputy: dynamika ta rozvytok suchasnykh naukovykh doslidzhen: V mizhnar. nauk. konf. (m. Ternopil, 22 bereznia 2024 r.) – Interdisciplinary debates: dynamics and development of modern scientific research: V International. of science conf., March 22, 2024, Ternopil, Ukraine. Vinnytsia: TOV «UKRLOHOS Hrup*, 144–147 [in Ukrainian].
22. Piletskyi, V. (2014). Kopinh-stratehii povedinky osobystosti v stresovykh sytuatsiakh [Coping strategies of individual behavior in stressful situations]. *Zbirnyk naukovykh prats: filosofiiia, sotsiologiiia, psykholohiia – Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology*. 19(1), 185–194 [in Ukrainian].
23. Potsulko, O. A. (2016). Kopinh-stratehii yak metod podolannia komunikatyvnykh devyatsii osobystosti [Coping strategies as a method of overcoming communicative personality deviations]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii – Theoretical and applied problems of psychology*, 1, 180–191 [in Ukrainian].
24. Predko, V. V. (2022). Psykholohichni osoblyvosti proiavu kopinh-stratehii uchasnykh osvithnoho protsesu z piznym rivnem zhyttiistiikosti [Psychological features of the manifestation of coping strategies of participants in the educational process with a late level of vitality]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia – Academic notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Psychology*. Kyiv, Vol. 33, 2, 64–72 [in Ukrainian].
25. Savchenko, O. S. (2015). Vplyv psykhoфизиологичныkh yakosti maibutnykh vodiiv na bezpeku dorozhnoho rukhu [The impact of psychophysiological qualities of future drivers on road safety]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 51, 219–227 [in Ukrainian].
26. Skliarov, M. V., & Sviatets, O. I. (2018). Vyznachennia psykhoфизиологичныkh yakosti vodiia, neobkhidnykh dlia uspishnoho keruvannia avtomobilnoiu tekhnikoiu [Determination of the driver's psychophysiological qualities necessary for successful driving of automobiles]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Natsionalnoi hvardii Ukrainy – Collection of scientific works of the National Academy of the National Guard of Ukraine*, 1, 85–88. Kharkiv [in Ukrainian].
27. Subashkevych, I. R., & Bordiiian, Ya. I. (2023). Kopinh-stratehii podolannia stresu sered uchnivskoi molodi [Coping strategies for overcoming stress among students]. *Dniprovskiy naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro scientific journal of public administration, psychology, law*, 1, 91–97 [in Ukrainian].
28. Tkachuk, T., & Miahkykh, A. (2019). Henderni osoblyvosti kopinh-povedinky cholovikiv ta zhinok [Gender characteristics of men's and women's coping behavior]. *Humanitarii – Humanitarian*, 42 (1), 181–188 [in Ukrainian].
29. Kharadzhy, M. V., & Stelmakh, O. V. (2023). Henderni osoblyvosti kopinh-povedinky [Gender characteristics of coping behavior]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 16(34), 597–606 [in Ukrainian].
30. Chernyshov, V. O. (2020). Psykholohichni suprovid vyvchennia pravyl dorozhnoho rukhu kursantamy z urakhuvanniam indyvidualnykh osoblyvostei [Psychological support for the study of traffic rules by cadets taking into account individual characteristics]. *Habitus*, 20, 171–175 [in Ukrainian].
31. Shaikhislamov, Z. R., & Horbenko, V. Yu. (2023). Teoretychni pidkhody vyznachennia kopinh-stratehii povedinky osobystosti [Theoretical approaches to determining the coping strategy of personality behavior]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia – Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Psychology*, Vol. 34 (73), 1, 64–69 [in Ukrainian].
32. Shebanova, V. I., & Didenko, H. O. (2017). Kopinh-povedinka u suchasnykh psykholohichnykh doslidzhenniakh [Coping behavior in modern psychological research]. *Problemy suchasnoi psykholohii: zb. nauk. prats – Problems of modern psychology: a collection of scientific papers*, 39, 368–379 [in Ukrainian].